

KYRKAN

INFÖR EFTERKRIGSTIDENS PROBLEM

Av biskop JOHN CULLBERG, Västerås

I.

KRIGSFINALEN fyller knappast mänskligheten med de ljusa förhoppningar, som borde vara naturliga inför utsikten att ha slutet på eländet inom räckhåll. Den andliga och materiella förstörelsen har varit och är så ohygglig, att »varning för fredsoptimism» inte förefaller vara av behovet påkallad. I själva verket anta efterkrigsproblemen nära nog större proportioner än de rent militära frågorna. För vår del innesluter det myckna sysslandet med dessa ting onekligen den risken, att vi kunna suggerera oss till att tro oss vara utanför den omedelbara farozonen. Detta vore en stor olycka. Ännu kan vad som helst hända när som helst. Beredskapsandan får inte ett ögonblick slappna. Även under denna bestämda förutsättning blir emellertid efterkrigsplaneringen med var dag alltmera angelägen.

Den stora huvudfrågan, som innesluter alla delproblem, är ju denna: Hur skall en övergång till normala, fredliga förhållanden kunna åstadkommas inom folk och mellan folk, som under mer än ett halvt decennium varit helt omställda för krigföring och vilkas krafter spänts ett gott stycke över bristningsgränsen? Det är denna fråga — i dess politiska, sociala, ekonomiska, moraliska och religiösa aspekter — som det blir den nu levande generationens fantastiskt svåra uppgift att söka besvara. —

Här skall frågan ställas ur en begränsad men väsentlig synvinkel: Hur ställer sig den kristna kyrkan till efterkrigstidens problem? Vilket bidrag kan hon ge till dess lösning?

Kanske tarvar en på sistone tämligen omdebatterad principfråga till en början någon belysning. Det är ju ett faktum, att kyrkans gamla förbindelser med kulturlivet genom sekulariseringen kraftigt luckrats upp. På kulturradikalt håll ser man häri ett uttryck för att kyrkan saknar verklig kulturbetydelse, varför man inte kan vänta sig något nämnvärt bidrag från hennes sida i återuppbygg-nadsarbetet. Vissa kristna kretsar acceptera denna uppfattning

och låta den bli motiv för att dra sig undan ansvaret för den västerländska kulturens framtid. När kulturen visar bort de kristna idealen, så ger detta vid handen, att den är i det ondas våld. Världskatastrofen låter oss se, vart detta leder hän. För de kristna gäller det under sådana omständigheter att hålla sig obesmittade av världen för att så undgå att dras med i den allmänna domen. Den *eskatologiska* kristendomsuppfattningen, som gärna skärpes i katastroftider, betonar vida starkare spänningen i förhållande till kulturuppgifterna än ansvaret för desamma.

Det är väl värt att här ta sig en funderare. Ligga dessa efterkrigsproblem verkligen innanför kyrkans arbetsområde? Hör det med till kyrkans kallelse att syssla med uppklarande av det sekulariserade Västerlandets konkursbo? — Jag kommer att utan tvekan svara *ja* på den frågan — men endast mot bakgrund av ett mycket bestämt *nej*.

Det är *icke* kyrkans uppgift att söka rädda den västerländska kulturen. Kyrkan är, för att bruka den paulinska bilden, »Kristi kropp», d. v. s. organet för Kristusandens verksamhet i världen. Som sådan har hon till sin enda centrala uppgift att föra det av Kristus utförda frälsningsverket vidare till nya släktled. Men Kristi frälsningsverk åsyftade icke att rädda kulturvärden utan människosjälar. Det Gudsrike, i vilket kyrkan har sin yttersta riktpunkt, är icke en ordning, som hör denna världen till; det upprättas först i och med världsdomen — med »nya himlar och en ny jord, där rättfärdighet bor». *Ad interim* är Gudsriket enbart en hjärtats angelägenhet, som yttrar sig i rent personliga relationer: trons gemenskap med Gud och kärlekens gemenskap med människor. Detta förutsätter i sin tur frälsning från de onda världsmakter, som stå Gudsviljan emot.

Denna huvudaspekt får kyrkan aldrig glömma, om hon vill undgå svek mot sitt väsen och sin uppgift. Att på en enda punkt identifiera sig med världen och dess ordningar är för kyrkan ett syndafall, som oundvikligen medför kraftlöshet och upplösning inifrån.

Och likväl kan kyrkan inte stå ointresserad och oengagerad inför världsskeendet. Till hennes innersta väsen hör ju inte bara tron på Gud utan även kärleken till nästan — och nästan är mitt i världen och beroende av dess ordningar.

D:r Erik Hj. Linder har i en uppsats uttryckt saken så, att kyrkan (kristendomen) utför sin kulturgärning »liksom i distraktion», medan hon egentligen sysslar med något annat. Detta

är ju alldeles riktigt. Men på samma gång är det tydligt, att denna »distraktion» visar en märklig följdriktighet. Det hänger samman med att »det andra», som är kyrkans egentliga uppgift, inte enbart framträder i utom- och övervärldsliga företeelser, utan också i förhållandet till människor, som äro inställda i konkreta, världsliga situationer. Även om kyrkan i och för sig saknar intresse för kulturinstitutionerna, så har hon intresse av de människor, som äro beroende av dessa institutioner, och kan därför inte undgå att rikta sin uppmärksamhet även på dessa. Den barmhärtige samariten ville helt enkelt rädda en medmänniska från att gå under. I den stunden anade han inte, att han under kommande årtusenden skulle stå som en symbol inte bara för sjukvård och diakoni, utan också för hela den humanitära verksamhet, som byggt upp organisationer av gigantiska mått. Med rätta har det också under debatten om kyrkan och efterkrigsproblemen framhållits, att redan liknelsen om den barmhärtige samariten nödgar kyrkan att lämna varje tanke på from eller förnäm isolering och efter sina linjer dristigt gripa sig an de svåra uppgifterna.

II.

Vilka äro nu kyrkans uppgifter i efterkrigstidens kaos? Vad skall hon ta sig till med den sönderslagne mannen i landsvägsdiket?

Med utgångspunkt i den antydda liknelsen är det naturligt, om blicken närmast riktas mot det *humanitära hjälparbetet*. Det är uppenbart, att kyrkan måste göra en behjärtad insats just i denna verksamhet. Detta behöver inte med nödvändighet innebära, att kyrkan etablerar en egen hjälpverksamhet på alla de områden, där hon vill ge sitt bidrag. I själva verket är det i många avseenden både mest naturligt och mest praktiskt, att kyrkan inordnar sitt arbete under redan befintliga hjälporganisationer: Röda korset, Rädda barnen, Hjälpskrigets offer o. s. v. Kyrkan har anledning erinra sig, att dessa sammanslutningar äro äktfödda ätteläggare till evangeliet, och har därför att ge dem sitt stöd genom kollektioner och andra insamlingar samt — icke minst — genom att ställa personliga krafter till förfogande. För en folkkyrka sådan som vår ligger det härvid särskilt nära till hands att bevara kontakten åt olika håll och bidra till att bygga upp hjälpverksamheten på bredast möjliga basis. Ett särskilt problem utgör förhållandet till det på den allierade sidan inrättade statliga organet för hjälparbetet UNRRA (United Nations' Relief and Rehabilitation Administration). Det

förefaller, som om denna organisation med sina väldiga ekonomiska resurser skulle utrustas med något slags monopol för hjälpverksamheten i de ockuperade och besegrade länderna. Detta skulle bli en betänklig black om foten på den svenska verksamheten, i all synnerhet som UNRRA:s program är starkt politiskt färgat. Kyrkosamfunden i segrarländerna ha en viktig uppgift i att med allt eftertryck hävda, att den enda hållbara principen för humanitär verksamhet är den, att hjälp skall lämnas, där hjälp behöves, det må sedan gälla allierade eller f. d. fiendefolk.

F. ö. torde det med hänsyn till de gigantiska hjälpbehoven snart nog visa sig omöjligt att komma någon vart med privata aktioner. Det enda riktiga synes vara, att det internationella hjälparbetet under den närmaste tiden framåt även hos oss blir en statlig angelägenhet i så måtto, att det finansieras genom av riksdagen anslagna medel. Detta betyder icke, att vare sig kyrkan eller de nu arbetande hjälporganisationerna bli överflödiga. Det personliga initiativet är alltid av nöden, om inte arbetet skall byråkratiseras. Och välkvalificerade personliga krafter måste stå till förfogande för hjälpens förmedling. Frälsningsarmén torde vara den religiösa organisation i vårt land, som på denna punkt mest målmedvetet gått till uppgiften. Men även inom kyrkan har åtskilligt gjorts. I en situation, där den kroppsliga och den andliga hjälpen äro så nära förknippade med varandra, säger det sig självt, att kyrkan med sin diakonala inställning till hjälpproblemet äger resurser, som böra utnyttjas.

I ett avseende har kyrkan liksom övriga kristna samfund i vårt land uppgifter, som kräva särskilda åtgärder. Det gäller den direkta hjälpen till kyrkosamfunden i de krigförande och ockuperade länderna. Dessa ha i stor utsträckning förlorat det nödvändigaste för att kunna bedriva en någotsånär normal verksamhet: kyrkor och andra samlingslokaler, biblar och religiös litteratur — för att icke tala om de personliga krafterna. Det är närmast med tanke på detta läge, som vår kyrka parallellt med de fria samfunden har igångsatt riksinsamlingen »Till bröders hjälp». Denna aktion tar sikte på både kroppslig och andlig nöd i våra nordiska grannländers kyrkor, men det är meningen, att hjälp skall kunna lämnas även åt andra håll.

Kyrkans väsentligaste uppgifter komma emellertid under efterkrigstiden — liksom i normala tider — att ligga på den *religiösa* linjen. Här föreligger för kyrkans del ett så oerhört betydelsefullt

verksamhetsområde, att hon egentligen knappast skulle ha tid över för något annat.

Den närmast till hands liggande uppgiften är den *kristna förkunnelsen*. Det kan ju tyckas, att denna uppgift består tämligen oförändrad under växlande tidsskeden. Men det är ju ofrånkomligt, att förkunnelsen kommer i en helt ny situation i det läge, som nu uppstått i Västerlandet. Så klart och fulltonigt som aldrig förr måste kyrkan till ett andligen otroligt desorienterat släkte bära fram sitt budskap om Guds uppenbarelse i Jesus Kristus. Ingenting av nötta schabloner får hindra människorna att få syn på att detta är en *verklighet*, den enda verklighet, på vilken det förödda livet åter kan byggas upp. En sak är härvid av särskild vikt. Kyrkan får i sin förkunnelse icke anlägga någon överlägsen mästarton. »Hade människorna bara gjort och levat, som vi ha sagt...». På samma gång som hon ger en fast ledning såsom förvaltare av det fasta Guds ord, skall hon öppet vidgå sin andel i världsskulden och tidsnöden. Kanske icke så mycket genom ideliga syndabekännelser som fastmer därigenom, att hon visar sig solidarisk med den fallna och blödande mänskligheten — så som Jesus själv kunde hjälpa och vägleda, därigenom att han gick in under mänsklighetens skuld. Detta kan nu inte ske utan en radikal fördjupning i kyrkosamfundens eget liv. Skall det väldiga ansvar, som efterkrigstiden lägger på oss kristna, äntligen driva oss så långt in mot centrum, att vi glömma gnat och kiv om småting för att helt kunna stå till förfogande, där vår tjänst är av nöden?

Förkunnaruppgiften tillkommer givetvis de olika kyrkosamfundet med hänsyn till det egna folket. En kristen kyrka kan härvid svårligen ingripa på ett annat kyrkosamfundets nationella arbetsfält. Varje samfund behöver en särskild väckelse och fördjupning för att kunna rätt fylla sin kallelse inom sitt eget folk. Det gäller såväl de krigförande folkens som de neutralas kyrkor.

Härtill kommer nu den andra religiösa huvuduppgiften: *missionen*. Efterkrigstidens missionsproblem torde bli utomordentligt komplicerat. Redan de krigförande folkens återupptagande av gamla missionsfält, från vilka de under kriget varit avstängda, kommer att vålla stora svårigheter, så länge det ömsesidiga missstroendet kvarstår. Vidare är det mer än naturligt, om de icke kristna folken efter vad som hänt uppfyllas av en radikal skepsis gentemot de kristnas anspråk på religiös och moralisk ledarställning. Det är inte alltid så lätt för det enkla sinnet att skilja mellan de »kristna» och kristendomen. Slutligen har mångenstädes i

den icke kristna världen en helt ny situation skapats genom de politiska omvälvningarna. Främst har man här anledning att tänka på de starka nationalistiska rörelserna i stora delar av det Asien, som hittills varit föremål för europeisk och amerikansk mission. Det kan på allvar ifrågasättas, om de vita missionärerna över huvud komma att lämnas fritt tillträde till exempelvis ett nationaliserat Indien. Det japanska problemet blir givetvis beroende av krigets utgång i Östasien. Skulle den anglo-amerikanska kraften inte förslå till att krossa den nuvarande regimen i Japan, torde den kristna kyrkan där komma att sitta mycket trångt, i den mån den inte helt ombildas i nationalistisk riktning och därmed själv förlorar sin religiösa slagkraft. I motsatt fall ställer sig ju saken ur denna synpunkt annorlunda. Under alla omständigheter kommer oviljan och misstänksamheten mot de vita att bestå. Om de politiska förutsättningarna för mission i Kina är det måhända allra svårast att nu döma. Chiang Kai-shek's ställning synes icke vara så stark som förut; skulle han försvinna från arenan, förlorar den kristna kyrkan ett av sina betydelsefullaste stöd inom det kinesiska området.

I detta läge måste man emellertid erinra sig, att den kristna missionen aldrig varit beroende av de politiska maktkonstellationerna. Ofta har den arbetat bäst under yttre svårigheter; »martyrernas blod är kyrkans bästa utsäde». Vidare har kristendomen inom nämnda områden numera en såpass stark ställning, att man synes kunna reda sig tämligen bra utan stöd utifrån. Efterkrigsåren torde i själva verket bli ett generalprov för de *inhemska* kristna kyrkorna i Asien. Den möjligheten har även diskuterats, att missionerande krafter skulle kunna utbytas mellan de asiatiska folken. Kinesiska missionärer kunde tänkas bli väl sedda i Indien och vice versa.

Hur som helst — missionsarbetet kan ändra metoder, men det kan inte upphöra. Den religiösa motiveringen för världsmissionen kvarstår oförändrad. Härtill kommer det nya lägets krav på alla goda krafter, som kunna verka i fredens och återuppbyggnadens tjänst. Det är väl värt att minnas, att den kristna kyrkan är den enda international, som ideellt sett hållit under krigsåren. Världsmissionen kan därför även ur en utvärtes synpunkt betyda oerhört mycket för återknytandet av de avbrutna förbindelserna mellan folken. Ha de s. k. kristna folken bragt kristendomen i vanrykte, så är det missionens sak att ställa detta till rätta och därmed även

skapa utrymme för kristendomen att verka i folkförsoningens tecken.

Den tredje religiösa huvuduppgiften är den *ekumeniska*. Skall den kristna kyrkan kunna uträtta något i enande och försonande riktning, måste hon så långt möjligt stå enig inåt. Här råder en ständig växelverkan mellan nationell och internationell ekumenik.

I detta sammanhang är det icke möjligt att beröra de ekumeniska problemen av i dag. De äro många och svåra. Jag vill endast erinra därom, att ekumeniken hade sin blomstringstid efter förra världskriget. Sin kraftigaste manifestation fick den i »kristenhetens möte i Stockholm» 1925, som såg ut att öppna helt nya perspektiv för de västerländska (delvis även de orientaliska) kyrkosamfundens sammanlevnad. Detta sammanhänge med att den evangeliska kristenheten då hade en stor, inspirerande och vittfamnande personlighet att samlas omkring, och att denne icke tillhörde något av de folk, som varit engagerade i världskampen. För den som spanar efter vad som sker i det som synes ske är det ingen tillfällighet, att Nathan Söderblom tillträdde sitt ämbete våren innan första världskriget bröt ut. Nu föreligger icke samma tillgång — och det hade väl också varit för mycket begärt. Länge gingo tankarna till ärkebiskopen av Canterbury, William Temple, som var en gestalt av stora mått och som hade kunnat betyda mycket, låt vara att han tillhörde ett krigförande land. Hans död för ett par månader sedan kändes därför som ett särskilt hårt slag.

Under dessa omständigheter är det kanske inte underligt, om mångas blickar söka sig till Rom. Som en parallell till det nyss sagda kan man peka på det symboliska i att Pius XII besteg påvestolen våren innan det nuvarande världskriget begynte. Onekligen har han rika personliga förutsättningar för att ta ledningen i det kristna freds- och återuppbyggnadsarbetet, inte minst genom sina diplomatiska förbindelser. Världen har också fått lyssna — och verkligen lyssnat — till en rad uttalanden av honom med sikte på den kommande freden. Men kan han bli en ekumenisk centralgestalt? Var och en som något känner den romerska kyrkans inställning till andra kyrkosamfund, måste besvara den frågan med nej. En kristenhet under påvlig ledning är tänkbar endast på det villkoret, att de evangeliska kyrkorna förneka sig själva och återvända i Roms stora modersfamn. I en viss, begränsad utsträckning synes emellertid ett samgående vara möjligt. Påvens »fem punkter» från julen 1939 ha sålunda upptagits och godkänts av

samtliga stora kyrkosamfund i England, alltså icke blott av den romerska och den anglikanska kyrkan utan även av frikyrkosamfunden. Här spåras i varje fall upptakten till en allmänkyrklig linje i själva fredsfrågan.

Man får emellertid inte glömma, att den ekumeniska världsorganisationen alltjämt fungerar, även om de mellanfolkliga kommunikationerna till god del varit avbrutna. Det 1937 bildade »Kyrkornas världsråd» representerar f. n. nära 90 kyrkosamfund i ett 30-tal länder. Detta organ för samverkan mellan världens kyrkor kommer säkerligen att få betydande efterkrigsuppgifter. Såväl i Amerika och England som hos oss har arbetet grundligt förbetrats genom forsknings- och studiearbete. (Härom närmare i direktor Harry Johanssons uppsats »Kyrkorna och efterkrigsproblemen» i den nyligen utkomna studieboken »Fred och återuppbyggnad».)

III.

Därmed är jag redan inne på frågan om det *fredsprogram*, kring vilket kyrkorna skulle kunna enas. Det är en fred, som på skilda håll karakteriserats med orden »*rättfärdig och varaktig*». Varaktigheten förutsätter i sin tur utan ringaste tvivel ett stort mått av *försonlighet*.

Kanske bör det här förutskickas, att enighet icke föreligger bland kyrkans män i vårt land beträffande önskvärldheten, att kyrkan över huvud uttalar sig i själva fredsfrågan. Somliga mena, att man bör vara mycket tystlåten beträffande dessa ting. Vi skonade svenskar sakna moralisk rätt att sätta oss till doms över de hårt prövade folkens sätt att fixera fredsvillkoren, sedan de äntligen fått övertaget. Det viktiga är f. ö. icke, framhålles det, att påverka fredsslutet; det viktiga är att vara med i återuppbyggnadsarbetet. Det kan väl ligga något sanningsmoment i detta. Men å andra sidan får man inte glömma, att återuppbyggnaden är i hög grad beroende av fredens utgestaltning. Och är det så alldeles visst, att krigsdeltagandet med sin oerhörda psykiska påfrestning skapar de gynnsammaste förutsättningarna för att bedöma, hur en *framtidsduglig* fred måste se ut?

Rättfärdighet och försonlighet skulle alltså vara kännetecknen på en fred, som man kan vänta blir varaktig. Vilket är det första? Betraktar man fredsslutet som en dom över »*krigsförbrytare*», måste givetvis rättfärdighetskravet sättas i första rummet. Se-

dan domen fällts och rättfärdigheten fått sitt, kan man börja tänka på försonlighet. Ser man återigen saken så, att freden skall syfta till folkförsoning med sikte på framtida sammanlevnad, måste rättfärdigheten underordnas försonligheten. D. v. s. rätten skall utkrävas jämnt så långt som det är nödvändigt, för att inte försoningspolitiken skall bli en chimär. För egen del kan jag inte annat än låta sistnämnda betraktelsesätt bli avgörande — även därför att rättfärdighetskravet i detta sammanhang aldrig kan bli helt tillgodosett. Jag återkommer till detta.

Alltså: Första förutsättningen för en varaktig fred är *viljan till försonlighet* från segermakternas sida, vilket betyder ett systematiskt undertryckande av hat- och hämndinstinkterna hos de egna folken, liksom i möjligaste mån undanröjande av anledningarna till sådana instinkters framväxande hos de besegrade.

Det är överflödigt att närmare utföra, vilka fantastiska svårigheter som föreligga för ett förverkligande av denna förutsättning. Aldrig har väl folkhatet glött hetare än nu, särskilt i de ockuperade länderna och de av bombningarna härjade områdena (där icke hatet dämpats ned av en nästan ändå farligare tillfällig apati). Med den stegrade terrorismen från tysk sida växer detta hat katastrofalt bland de undertryckta. Den som till äventyrs anser sig kunna bagatellisera denna omständighet bör studera en uppsats av signaturen Björn Arne Rygg: Folkehat og »international forståelse», införd i Svensk Tidskrift i somras (s. 434 ff.). Sedan dess ha tyskarna genom sina otroligt brutala åtgärder i Nordnorge och Nordfinland ytterligare belastat sitt skuldkonto. Det är psykologiskt mer än begripligt, om de som upplevt sådant på nära håll vifta bort varje antydning om försonlighet såsom något helt ovidkommande. Det är lika begripligt, om man i detta sammanhang undanber sig svenska pekpinnar. Och ändå är det icke möjligt för försonlighetspolitikens förespråkare att diskret dra sig tillbaka. Allt hat är destruktivt. Ur dess jordmån *kan* intet gott växa för framtiden. Det torde också vara skäl att minnas, att de nu ockuperade länderna ur denna synpunkt icke komma att representera det svåraste framtidsproblemet. Här kan man dock vänta en någorlunda snabb övergång till normala förhållanden, så snart kriget upphört. Värre blir situationen hos de besegrade, om segermakterna fullfölja sina nu förebådade intentioner. En för längre tid genomförd ockupation av Tyskland blir ingen billig affär — varken för segrare eller besegrade. Ett slikt företag lär icke kunna genomföras utan åtgärder, som genom sin

bryskhet äro ägnade att föda nya hat- och hämndinstinkter till liv — med sikte på nya krig!

Naturligtvis kan ingen vettig människa rekommendera segerherrarna eller folken i de befriade länderna att försöka släta över det förgångna och låtsa, som om ingenting hänt. Detta vore även ur försonlighetens synpunkt ett ödesdigert misstag, då hatkänslorna därmed i brist på varje kanalisering skulle inkapslas. Här gör sig *rättfärdighetskravet* påmint. I de befriade länderna är läget i detta avseende relativt enkelt. En grundlig rättslig uppgörelse med quislingar och andra förrädare måste komma till stånd. Detsamma gäller de gestapomän och andra, som inom landet begått terrordåd genom tortyr eller eljes. Sådana åtgärder dikteras helt enkelt av ett renlighetsbehov. Den största svårigheten blir väl att med undvikande av lynchjustice hålla denna rengöring inom rättens gränser. För att så må ske finns för våra västra broderfolks vidkommande ingen bättre garant än de danska och norska kyrkorna. De känna sitt ansvar.

Problemet Tyskland överskuggar alla andra. Den mening synes nu ha högkonjunktur, som i lord Vansittart's spår stämplar hela tyska folket som krigsförbrytare och kräver behandling därefter. Gränsdragningen mellan nazi-ledningen och det tyska folket, som ännu under de första krigsåren upprätthölls, har alltmer utsudats. Det är ju också riktigt, att tyskarna visat en förunderlig lojalitet mot sina hårda herrar. Till detta konstaterande måste emellertid i sanningens namn ett par reflexioner fogas. För det första kan man i ett demokratiskt land knappast göra sig en föreställning om svårigheten för oppositionella riktningar att göra sig gällande inom en diktatur, som har alla maktmedel och därtill en utstuderad propagandaapparat till sitt förfogande. För det andra ha åtminstone under de sista krigsåren de anglo-amerikanska makterna gjort sitt bästa att hjälpa den nazistiska propagandan genom att — i välment avsikt att förebygga en »dolkstötslegend» — utbasunera sin ovilja att söka anknytning till oppositionella riktningar inom Tyskland. För det tredje har trots allt en stark inre opposition förekommit; den nyligen på svenska utkomna boken »Misslyckad revolt» ger en god föreställning om denna rörelses innebörd, liksom den berättar, hur den efter juli-händelserna i år kvästes i blod. Det finns ett annat Tyskland, om ock i bojar. Europas framtid blir beroende av, i vad mån detta andra Tyskland frigges och — efter den oundvikliga likvideringen av nazismen — får tillfälle att fritt bygga upp landet inifrån.

En i detta sammanhang viktig fråga gäller den tyska kyrkans ställning under krigsåren. Man har menat, att även här idel lojalitet gentemot de makthavande förelegat. Detta är notoriskt felaktigt. Som biskop Aulén i sin bok »Kyrkan och nationalsocialismen» påvisat, har en stark motståndsvilja hela tiden kommit till synes inom både den katolska och den evangeliska kyrkan i Tyskland. Understundom har man med den norska kyrkans handlingssätt i tankarna förebrått Tysklands kyrkor, att de inte hävdade sin ställning genom att formligen uppsäga sin trohetsplikt gentemot staten. Jämförelsen haltar, så tillvida som den norska kyrkan kunnat stå enig med sitt folk mot främmande inkräktare, medan en motsvarande aktion inom de tyska kyrkorna hade betytt ett ståndpunktstagande mot det egna folket, låt vara under en tyrannisk ledning. Med detta påpekande bestrides icke, att man kunde haft rätt att vänta klarare signaler och ett fastare uppträdande inom de tyska kyrkosamfundet. —

Men hur skall rättfärdighetskravet tillämpas inom segermakterna? Ha de alls inga »krigsförbrytelser» på sitt samvete? Har från deras sida ingen terror förekommit? Har förstörelsen av Tysklands städer verkligen alltigenom varit en militär nödvändighet? Är namnet Katyn enbart en produkt av tysk propaganda? Hur har vederbörande farit fram i Polen? I Balticum? Var anfallet på Finland 1939 med sina följdföreteelser bara dikterat av omsorg om egen säkerhet? Hur förhåller det sig med respekten för de små staternas oberoende? Obehagliga och kanske i nuvarande läge mycket olämpliga frågor. Kanske kunna de dock antyda några av de besvärliga problem, som vänta ivrarna för rätt och rättfärdighet, när bokslutet skall göras upp. Riktigare: Kanske kunna de något illustrera den groteska demoni, som kännetecknar maktpolitiken och som i verkligheten lämnar föga utrymme åt rättfärdighet.

Under alla omständigheter ha kyrkorna sin uppgift klar: De, om några, skola hålla det allsidiga rättfärdighetskravet levande. De, om några, skola predika korståg mot hatet och — för segermakternas del — mot sådana stillestånds- och fredsvillkor, vilka måste ge hatkänslorna ny näring. Här gäller, vad som förut sagts: Varje kyrka har att predika för sitt eget folk. De neutrala folkens kyrkor ha därmed inte betagits rätten att göra sin stämma hörd. Men de måste tala i stor ödmjukhet, väl medvetna därom, att rätten att frambära försonlighetens budskap sannerligen inte vunnits genom någon moralisk eller religiös förtjänst.

IV.

Den sista huvudfrågan gäller *principerna för uppbyggandet av efterkrigstidens samhällsliv*. Det kan diskuteras, i vilken utsträckning kyrkorna ha att bidra till nyordningen genom utarbetandet av ett formligt socialpolitiskt och ekonomiskt program. Särskilt på amerikanskt håll har man under de senaste åren på denna punkt utfört ett ytterst omfattande arbete. Jag hänvisar till den vidlyftiga rapport, som hösten 1943 publicerades av de amerikanska kyrkosamfundens Federal Council under rubriken »Christian Messages to the Peoples of the World». Hos oss har ett motsvarande arbete om ock naturligtvis i vida mindre skala presterats på initiativ av Nordiska Ekumeniska Institutet i Sigtuna. (Se härom i den förut omnämnda studieboken »Fred och återuppbyggnad».) Här skall jag begränsa mig till trenne frågor av väsentlig betydelse.

Det är att vänta, att de elementära rättsprinciperna en lång tid framåt skola befinna sig i gungning. Så är det alltid efter ödeläggande krig; denna gång försvåras läget ytterligare av den sabotageanda och privata eller halvprivata justice, som i de ockuperade länderna gjort sig starkt gällande. En av de allra angelägnaste efterkrigsuppgifterna blir att återupprätta *respekten för rättens helgd*. Detta är visserligen i första hand en uppgift för de statliga organen. Men dels förutsätter statens rättsvårdande verksamhet en klar anslutning inom den allmänna opinionen, dels är det icke uteslutet, att de statliga rättsorganen själva i detta avseende kunna komma att sväva på målet, särskilt i f. d. ockuperade länder. I båda dessa avseenden åligger det kyrkan att otvetydigt hävda rättens sak. Hon måste nämligen alltid erinra sig, att kravet på rättens helgd ingår som ett led i själva det kristna budskapet. Åt alla håll skall hon förkunna rättsordningen som en gudomlig ordning, som måste upprätthållas. Vid behov måste hon rikta detta anspråk även mot staten. Att hålla rätten vid makt är kristet sett statens allra väsentligaste uppgift. Skulle staten svika på denna punkt, måste kyrkan höja en fullt tydlig protest. — Här torde saken vara fullt klar.

Vida värre att komma tillrätta med är den andra frågan: den som gäller de *militära maktmedlens* vara eller icke vara i en kommande fredsordning. Problemet »kristendom och krig» torde under de närmaste åren få en våldsamt stegrad aktualitet. Om två ting borde de flesta — kristna och icke kristna — kunna enas. Det ena är, att intet statsliv, så långt vi kunna bedöma, kan bestå

utan yttre maktutövning (»våld»). Det andra, att varje maktutövning skall ske under ansvar, vilket in concreto betyder, att maktens utövare äro ställda under politisk kontroll (vilket dock förvisso inte är någon effektiv garanti mot missbruk). Därtill kan ett tredje läggas: Varje fredsarbete på lång sikt måste syfta till de nationella staternas avrustning och militärmaktens överförande på ett överstatligt kontrollorgan. Till denna fråga skall jag strax återkomma. Detta är dock framtidsmusik. Hur skola kyrkorna *nu* ställa sig till rustningarna? Att en avrustning av de besegrade mitt i en eljes fullrustad värld med starka intressebetsningar inte löser problemet är uppenbart.

De senaste årens världshändelser ha avslöjat så mycket av krigets fruktansvärda demoni, att en fanatisk protest mot varje form av krigsförberedelse kunde synas vara den enda försvarliga positionen ur kristen synpunkt. Nu äntligen måste kyrkorna säga sitt absoluta *non possumus* till rustningarna. — Jag erkänner, att det ligger något befriande över denna antimilitaristiska linje. Och likväl måste jag säga mig, att inte heller den innesluter problemets lösning. Sanningen är den, att detta problem ur kristen synpunkt är *olösligt*, vilket beror därpå, att det icke kan *ställas* från kristna utgångspunkter. Det är här av vikt att erinra sig det i början sagda: den kristna frågeställningen gäller själens frälsning och upprättande av en kärlekens personliga gemenskap mellan människorna. Endast indirekt och »i distraktion» kan kristendomen syssla med de politiska och kulturella spörsmålen. I den mån som en kristen människa resp. den kristna kyrkan känner ansvar för den världsliga sammanlevnadens villkor, framtvings emellertid dessa frågor. Därav följer en konstitutiv tvekløshet i frågeställningen, som lätt får skenet av halvhet och kompromiss. I varje fall kan det inte bli tal om annat än en lösning *ad interim*.

Den interimslösning, som vi i detta läge ha att eftersträva, synes inte kunna gå i annan riktning än bibehållande t. v. av en oundgängligt nödvändig militär beredskap under stark ansvarskontroll, medan det politiska fredsarbetet inriktas på skapandet av den övernationella rättsordning, som så småningom skall bli i stånd att effektivt reglera uppkommande tvister mellan folken.

Därmed har jag redan tangerat den tredje frågan, som gäller den *övernationella rättsordningen*. Efter förra världskriget kom Nationernas Förbund. Ingen lär väl bestrida, att tanken bakom NF var både riktig och nödvändig, fast den från början kom att radikalt förfuskas. Tvenne grundfel torde genast kunna konsta-

teras. NF var — och förblev — ett segermakternas förbund utan verklig vilja att konstruktivt komma till rätta med de besegrade folkens problem. Vidare saknade det befogenhet och förmåga att effektuera fattade beslut, i den mån dessa gingo emot starka medlemmars intressen; sanktionssystemet gjorde definitivt bankrutt inför Mussolinis abessinska rövertåg. Därbakom skymtar den kanske svåraste bristen: NF byggde på höga etiska och rättsliga principer, som emellertid dessvärre på grund av sekulariseringen förlorat täckning i verkligheten.

Om icke en blivande internationell organisation »för fredens och säkerhetens upprätthållande» skall gå samma väg, måste nämnda konstruktionsfel undvikas. Linjerna från *Dumbarton Oaks* synas ge vid handen, att man ämnar förse det nya folkförbundet med maktmedel. Huruvida de bli tillräckliga gentemot en fronderande stormakt torde vara tvivelaktigt; över huvud är det en stor svaghet, att den s. k. enhällighetsregeln avses bibehållen, varigenom endast sådana beslut kunna fattas, varom alla stormakter äro ense. Däremot förefaller det, som om frågan om de besegrades upptagande i organisationen inte ens allvarligt diskuterats. Och dock är det en grundförutsättning för det nya folkförbundets framtid, att icke blott de neutrala utan även de besegrade, givetvis efter upprepning och en tids karantän, upptagas i gemenskapen.

Kyrkan kan icke stå ointresserad inför de åtgärder, som nu vidtagas för den internationella rättens nyordning. Till sitt väsen är den kristna kyrkan obunden av folk- och rasgränser. En sådan konstruktion av folkens sammanlevnad, att en verklig gemenskap kommer till stånd, ligger därför i linje med hennes egna intentioner. Det är den kristna kyrkan, som en gång skapat Västerlandets kulturella enhet. Skall den nuvarande splittringen övervinnas, måste det ske inifrån. Det betyder, att de politiska, ekonomiska, sociala och kulturella förbindelserna inte förslå långt, om inte den religiösa enheten på nytt manifesteras.

Den yttersta förutsättningen för den mellanfolkliga rättens bestånd synes dock vara, att enskilda och folk nödgas till ny respekt för de moraliska och rättsliga normernas helgd. Det måste bli realitet bakom de höga orden. Här har kyrkan en ofrånkomlig uppgift i morgondagens värld som instrument åt honom, som enligt den gammaltestamentliga profetian »skall utbreda rätten bland folken».